

Menneskesoldaten – et sociologisk studie i samfundets anerkendelse af krigsveteraner

"Not everything that can be counted counts, and not everything that counts, can be counted" Einstein

Indledning

Vi er i krig, og vi lider tab. Jeg vil i dette paper hverken forherlige eller bebrejde krigen, men kritisk undersøge, hvorfor disse tab ikke standser, når vores soldater vender hjem efter endt mission. Naturligvis er den enkeltes heling og trivsel interessant for soldatens egen skyld – men i høj grad også fordi, at et enkelt menneskes smerte og traume ikke kan undgå at forgrene sig til og have en smertelig og begrænsende indflydelse på soldatens familie. Denne smerte fører alle krigsveteraner videre ud i samfundet via f.eks. skoler og arbejdspladser. Et traume har på denne måde et stort potentiale til at skabe nye traumer. Man kan forestille sig, at hele samfundet på denne måde vil blive infiltreret af krigens omkostninger, og sådan kan kamppladsen hurtigt skifte fra Afghanistan til et klasseværelse i vor egen by eller måske endda vores egen stue. Det er en realitet at 15 % af de danske krigsveteraner på nuværende tidspunkt lider af psykologiske krigsskader. At vi som samfund sikkert kun har set toppen af isbjerget bekræftes af, at 11 danske balkanveteraner sidste år begik selvmord næsten 20 år efter endt tjenesteⁱ. Hvis vi vender blikket mod en mere erfaren krigsnation som USA, så tegnes det samme billede - 31 % af vietnamveteranerne lider af psykologiske krigsskader, samt at der i dag er flere amerikanske krigsveteraner der begår selvmord, end der dør i kamp i Mellemøsten (Glantz 2008; 143).

Krigen er en væsentlig del af den menneskelige kultur, og vi har gjort os mange erfaringer ud i den, enten som kunst eller nådesløs gerning, siden vi begyndte at bevæge os frem mod de store civilisationer for omkring titusinde år siden. Sun Tzu og Clausewitz udgør stadig elementære grundpiller i den moderne kampstrategi og -teknik. Men der er gråzoner, og soldatens resocialisering i samfundet er én af dem. I dette paper vil jeg kaste lys på netop dette område af krigens aspekter, som efterhånden er blevet et nærværende problem i det danske samfund. Jonas Metz' dokumentarfilm *Armadillo* gik forrest ind i en barsk men vigtig erkendelsesfase af, hvilke moralske og menneskelige omkostninger det har for Danmark at være en krigsførende nation. Efter at have set den kan vi ikke længere udskyde de politiske og eksistentielle spørgsmål, som vi i årevis

har udskudt med ignorens og fortielse. Oktober 2010 vedtog den danske regering en længe ventet veteranpolitik ”Anerkendelse og støtte”, der handler om, at de hjemvendte soldater skal have den anerkendelse og støtte af samfundet, som de fortjener for udført tjeneste (Koefod 2010).

Dette papers intention er at bidrage til den forskning og udvikling, der skal sikre, at vores samfund bedst muligt kan tage vare på og reintegrere vores hjemvendte soldater. Indledningsvist vil jeg redegøre for måden, hvormed vores samfund skaber en soldat. Dernæst et historisk perspektiv på krigsveteraners kamp om anerkendelse. Paperets bærende del vil bruge erfaringerne fra de to første afsnit til kritisk at analysere, hvorfor vores samfund mislykkes i at resocialisere hjemvendte soldater. Idet jeg ønsker at kritisere et samfundsforhold, har det været oplagt at hente inspiration hos Axel Honneth og at bruge hans teoretiske tilgang som ”guideline” for, hvordan kritikken af dette samfundsforhold skal udredes. Udgangspunktet er hovedværket *Kamp um Anerkennung - Zur Moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, som udkom i 1992. Det er min vurdering, at umiddelbart uintenderet så har det normative anerkendelsesideal af flere årsager trange vilkår i den generelle vestlige veteranpolitik i dag. Dette er til dels opstået på grund af en standardisering og generalisering af den enkelte soldat, dels på grund af en politisk socioøkonomisk diskurs, der igennem en årrække har været rettet mod at begrænse den offentlige sektor.

Honneth er interessant, fordi han stiller anderledes og vigtige kategorier til rådighed for forståelsen af politiske og sociale konflikter nemlig, som kampe om anerkendelse. Krigsveteranernes mistrivsel kan dermed muligvis forstås gennem denne anerkendelsesteoretiske tilgang.

Paperets empiri stammer fra bogen *Winter Soldier - eyewitness Accounts of the Occupations*, som er en samling af førstehåndsberetninger fra amerikanske krigsveteraner og deres pårørende (Korb 2009). Herfra har jeg udvalgt 32 førstehåndsberetninger til kvalitativt at belyse veteranernes oplevelse af anerkendelse. Det bliver tydeligt gennem paperet, at det er en for let købt ”anerkendelse” blot at kalde soldaterne for helte og derefter glemme dem og overlade dem til deres egen skæbne. Samfundets ansvar rækker længere.

Skabelsen af en soldat

Vi er som samfund klart bedre rustet til at sende soldater i krig, end vi er til at modtage dem, når de vender hjem. Dette er dog ikke noget særegent ved Danmark. Hovedparten af Vestens krigsveteraner har en fælles lidelseshistorie bestående af lange kampe om økonomiske og sociale rettigheder samt anerkendelse fra det samfund, de har tjent ved at gå i krig. Historikken om denne

kamp vil jeg vende tilbage til. Konklusionen, at vores evne til at sende soldater ud på missioner er bedre end evnen til efterfølgende at modtage dem igen, drager jeg på baggrund af den litteratur, der er om krig og ligeledes på baggrund af den forskning, der bliver begået. Det er på disse områder tydeligt, at det er på kampteknikker og materiel at vægten bliver lagt.

Jeg vil følgende, med henblik på at bidrage til forståelsen af den soldat, der kommer hjem, redegøre for nogle erfaringer, som danner grundlag for den moderne uddannelse af en soldat. Erfaringerne med hvordan soldater reagerer i og efter kamp blev for første gang undersøgt systematisk i 1860'erne af den franske oberst Charles Ardant du Picq (Møller 2009; 29). En af hans konklusioner var, at mange soldater affyrede deres våben op i luften eller skød mod fjenden på så lang afstand, at man ikke kunne forvente at ens skud ville være skadende. I sin bog *Battle Tactics of the Civil War* påpeger Paddy Griffith det samme fænomen. Under sit studie af Den Amerikanske Borgerkrig anfører hun det underlige i, at et regiment på mellem 200 til 1000 mand kun fik nedkæmpet en eller to mand i minuttet, når de på 30 meters afstand beskød et tilsvarende fjendtlig regiment af sammenlignelig størrelse. Krigens tabstal var høje, men dette skyldes snarere krigens varighed end effektiv nedskydning. Tabstallene ville have været dramatisk højere, hvis man sammenligner med et forsøg, som blev foretaget af et preussisk regiment sidst i det 18. århundrede. Regimentet skød mod et mål, der skulle forestille et andet fjendtligt regiment, 100 fod langt og 6 fod bredt, og her ramte 25 % af kuglerne på 200 meters afstand, 40% på 125 meter og 60% på 60 meters afstand. Det er altså tydeligt, at der er noget galt, når man sammenholder eksperimentet med borgerkrigens virkelighed. Tabsraten skulle i stedet for en til to mand i minuttet have lydt på hundrede mand i minuttet. At målet var et levende menneske, så altså ud til at gøre en forskel (Møller 2009; 40). Nyere tids undersøgelser viser lignende tendenser under 2. Verdenskrig. Den amerikanske officer S.L.A. Marshall udviklede en "after-action" spørgeteknik til at undersøge den amerikanske hærs indsats under krigen. Han interviewede et stort antal soldater kort efter, at de havde været indsat i kamp og konkluderede blandt andet, at i et kompagni havde kun omkring 15% af soldaterne reelt beskudt fjenden. Selv om man både talte de døde og sårede, var det maksimalt 20-25% af soldaterne, der havde deltaget i ildkampen. Dette var chokerende, fordi omkring 80% af soldaterne i kamphandlinger normalt havde haft mulighed for at beskyde fjenden. Forklaringen på dette fænomen tolkes forskelligt. Marshall selv tolkede det sådan, at den amerikanske soldat havde svært ved at skyde et andet menneske, fordi han som person var blevet præget af sit hjem, religion, skolegang, samfundets moralkodeks og idealer (Dyer 2005; 70). Andre, især amerikanske generaler med James Garvin i spidsen, som var chef for 82. luftbårne division under 2. Verdenskrig,

fortolkede blot dette som en utilstrækkelig undersøgelse. Yderligere i talesatte den britiske veteran og forfatter George MacDonald Fraser den strømning, der tror på, at mennesket i naturtilstanden evner drabet med sætningen: *"vi har alle medmenneskelige impulser efter 2000 års kristen dannelse, den milde Jesus og kærlighed til vores naboer, men vi har også et dræberinstinkt - jægerens lyst til at dræbe"* (Dyer 2005; 65). Marshall tilbageviste kritikken af sin tese ved, at henvise til de erfaringer amerikanske krisepsykologer havde gjort sig i Europa om, at det, de psykologiske krigsskader primært opstod på grund af, ikke var frygten for at blive dræbt men frygten for selv at skulle dræbe. Denne uenighed om årsagen til veteranernes mistrivsel vil jeg tilføje yderligere perspektiver i min analyse af de amerikanske veteraners beretninger.

At soldatens psyke er blevet et væsentligt arbejds punkt under forberedelserne til krig, det fremgår tydeligt i notitser af både den danske og amerikanske kamptræning. Krigshistorien kan med denne vinkel forstås som et studie og en løbende udvikling af taktiske og mekaniske systemer, der gør det muligt, at soldaten dræber så ukompliceret som muligt ved at overvinde den modstand, der blandt andet historisk har vist sig at ligge i mennesket. At den bevidste træning af soldaternes psyke har båret frugt – omend den er rådden! - viser blandt andet tal fra Vietnam-krigen, hvor uddannelsen var ændret og, at op mod 80 procent af de amerikanske soldater herefter skød for at dræbe.

Rekrutuddannelsen kan umiddelbart virke som en institution, der ikke er blevet opdateret, men dens konservative elementer er ikke tilfældige. Overordnet bekræfter oberst Lars R. Møller, der er tidligere chef for Hærens kampscole og som nu sidder i staben ved Hærens Operative Kommando, at formålet med dele af uddannelsen er at danne en stærk autoritetstro og gruppementalitet hos soldaterne (Møller 2010; 30) og derved at få bedøvet deres eventuelt ubevidste modstand mod at dræbe. Dette kan også uddrages af Gwynne Dyers *Krig* (Dyer 2005). Hun tøver ikke med at beskrive den militære struktur som en, der hviler tungt på soldaternes lydighed, selv ind i døden - både deres egen og andres. Ligeledes definerer hun det amerikanske militær som en så magtfuld og snedig institution, at den hurtigt kan omgøre et livs moralske oplæring (Dyer 2005; 43). Disciplinen er elementær og ikke et slag i blinde. At disciplin er det helt essentielle element i en vellykket hær er en gammel erfaring af Sun Tzu (Kilde). Der er altså et forkromet og overordnet formål med den konservative strenge sergent, og den rutinemæssige nedværdigelse af rekrutterne er altså med til at skabe denne enhedsfølelse. Dyer citerer Sergeant Carrington, USMC *"de søger disciplin, de søger at nogen skal tage ledelsen og ansvaret, for det savnede de hjemme. De ser frem til at få at vide, hvad de skal gøre, og så står der, en eller anden*

her og gennemtvinger, det han siger, de skal gøre. Det er som en slags far-og-søn spil hele vejen igennem. De danner sig et faderligt billede af instruktøren, hvad enten de vil det eller ej. ”(Dyer 2005; 57) Krigshistorien har altså frembragt erfaringer om, at soldaten nemmest slår ihjel, hvis det er en ordre, hvis det er for at beskytte sin deling, og hvis han formår at lægge en emotionel afstand til fjenden som et menneske. Amerikanske erfaringer viser, at denne træning lykkes bedst, jo yngre rekrutterne er, når de starter i militæret. Man antager normalt, at mennesket som pattedyr har tre reaktionsmønstre/-muligheder på frygt, - kamp, flugt eller at ”fryse” i en dødlignende tilstand. Soldaterne er under uddannelse i konkret at udrydde muligheden for gennembrud af impulsen til flugt eller at ”fryse”. Den eneste mulige reaktion for soldaten i krig skal være at kæmpe. Det er dette, jeg ser som en af de væsentligste årsager til, at man kan opleve problemer i bevægelsen fra battlemind til homemind – det er også dette skisma, der kan problematisere leave-perioden for mange soldater og deres familier.

Det danske forsvar er meget bevidste om den prægning, de giver deres rekrutter. Nedlægge alle mulige forestillinger om at de er forbundet med fjenden, fælles forestillinger og fælleskab i kraft af at være født menneske. Derfor er følgende undersøgelsesresultater ikke overraskende, for det er det, de er uddannet til: ” *In a May 2007 Pentagon survey of U.S. troops in combat in Iraq, less than half of soldier and marines said they felt they should treat noncombatants with respect. Only about half said they would report a member of their unit for killing or wounding an innocent civilian. More than 40 percent supported the idea of torture.*” (Glantz 2008; 61)

Opsummerende må mennesket altså indeholde en modstand mod at slå sine artsfæller ihjel. Dette bekræftes af krigshistoriens empiriske undersøgelser og teoretiske diskussioner. Den moderne militærpsykologi anerkender da også dette og ligeledes, at kampuddannelsen derfor er indrettet efter at nedbryde denne modstand hos soldaten. I vores samfund er det en alvorlig forbrydelse at slå ihjel. Både juridisk og moralsk vil man blive straffet. Det er et af de ti bud der står klarest: Du må ikke slå ihjel. Ligeledes er det den forbrydelse, der i gennemsnit har den hårdeste strafferamme. Denne regel forsøger man at ophæve i krigen således, at krigen bliver en ramme, hvor drab rent juridisk er tilladt. Hvis du er udsendt soldat, og din fjende er legitim, så må du slå ham ihjel. Du skal faktisk. Man ophæver altså det juridiske forbud mod at slå ihjel, men man kan ikke på samme måde fjerne det moralske forbud. Som omtalt tidligere er dette ikke nødvendigvis motivation nok til at få mennesker til at slå hinanden ihjel – at det er tilladt. Selvom det er et interessant spørgsmål, om og hvorfor mennesket har en modstand mod at dræbe, vil jeg ikke uddybe det nærmere her. Således skal vi altså generelt forstå det menneske, vi uddanner til

soldat og sender af sted på mission. Det er blevet tydeligt, at det vestlige militær har fokus på skabelsen af den effektive soldat i krigen. Men statistikken og de historiske erfaringer med psykologiske kampskader burde opmuntre militæret til allerede under træningen at fokusere på, at soldaten effektivt kan resocialiseres efter endt mission. Det er denne resocialisering, og anerkendelsens rolle derved, som resten af dette paper vil udforske.

Historisk kamp om anerkendelse

”Alle hans lemmer rystede som i epilepsi. Hans stålhjelm var skudt om i nakken, savlet løb fra hans mund og to kammerater kunne ikke holde ham fast. De granatchokramte drenge rev sig i munden hele tiden. Det var en udbredt skræmmende opførsel. Andre sad i felthospitalerne uden at være ved bevidsthed, bedøvede, som om de rent faktisk var døde og stumme” sådan fortæller et øjenvidne under 1. Verdenskrig om hvilke symptomer han så hos soldaterne (Brink i Militærhistorie 2011;31). Mindre opsigtsvækkende tilfælde var lidelser som konstante mareridt, apati og sygelig angst.

I følgende kapitel vil jeg kort sætte krigsveteranernes kamp for anerkendelse ind i en historisk kontekst. Veteranernes kamp historisk set, ser jeg som væsentlig for at forstå, hvad det er for et problem vi står med nu og ikke mindst i fremtiden. Mange nationer har her gjort sig væsentlig flere og ofte dyrt betalte erfaringer end det danske samfund. Lawrence Korb har i *Serving America's Veterans* sammen med tre andre forfattere skabt en bog, der omfattende belyser forskellige aspekter af veteranernes rolle i USA's omfangsrige krigshistorie (Korb 2009). Her understreges de utallige erfaringer i og overvejelser om, hvad et samfund skylder sine veteraner. Siden Uafhængighedskrigen og frem til nu har veteranernes situation været en ømtålelig politisk skillelinje i USA. Veteranpolitikken har potentiale til at være et politisk stridsemne, fordi det økonomisk er en ekstrem dyr og ligeledes ekstrem stor social gruppe på ca. 24.000.000 veteraner plus pårørende (Korb 2009; 8). Siden 1992 har mere end 27.000 danskere været udsendt, og vores lille samfund står med ansvaret for både soldaterne og deres pårørende. Det må være yderst relevant at lære af USA's erfaringer. Den politiske debat om veteranerne har haft to parametre at nå til enighed om. Først, hvad kan anerkendes som en krigsskade og herefter, med hvor meget skal disse krigsskader kompenseres. Overordnet har denne debat om samfundets ansvar overfor mennesker, der har tjent i samfundets tjeneste, alt for ofte været præget af en kognitiv økonomisk debat. Denne normative kritik tilkendegiver paperets præmis om, at det økonomiske aspekt af en veteranpolitik ikke indeholder løsningen på mange veteraners ulykkelige situation. Ergo skal vi lede andetsteds for at forstå denne sociale ulykke. Det er først i den senere tid, at der kommet en accept og forståelse af

de moralske omkostninger ved at gå i krig. Dermed kompenseres de psykologiske krigsskader næsten på lige fod med de fysiske. Dette har været en sej kamp. Min nedenstående analyse vil så tvivl om, hvorledes denne opnåede anerkendelse af psykologiske krigsskader hovedsageligt kun er funderet i politikken retorisk set. Det danske tidsskrift *MILITÆRHISTORIE* bringer en artikel i deres nr.3/2011, der meget rammende kategoriserer de psykologiske krigsskader under en samlende overskrift som værende: Skamfulde krigsskader (Brink i *Militærhistorie* 2011;31). De forskellige medicinske termer, der historisk er blevet anvendt i krigsførende nationer, vidner om den medicinske forvirring og totale magtesløshed, der var overfor de psykologiske krigsskader. I Frankrig brugte man betegnelser som hjernerystelse (*commotion cérébrale*), nerveproblemer (*trouble nerveux*) og krigstrauma (*traumatisme de guerre*). I Tyskland anvendtes krigsneurose (*Kriegsneurose*) og granatfeber (*Granatfieber*). Det britiske granatschok (*bombshell*). Den belgiske betegnelse, *la kloppe*, var usædvanligt ligefremt og betyder noget i stil med ”ikke helt rigtig i hovedet” (Brink i *Militærhistorie* 2011;32). Disse diagnoser har i høj grad historisk været forbundet med fejhed, skam og utilstrækkelighed. Det var ikke før efter Vietnamkrigen, at lægevidenskaben begyndte at bruge de moderne og udelukkende psykologiske begreber som for eksempel Post Traumatic Stress Disorder –*PTSD*. Veteranernes kamp for at få deres compensation og anerkendelse, i form af for eksempel krigspensioner, har været lang og alvorligt ujævn. Mange politiske løfter er blevet givet, mange er blevet trukket i langdrag, og endnu flere er blevet brudt. Først 40 år efter, at Uafhængighedskrigen slutter i 1783, bliver de svageste veteraner, med en form for soldaterpension, kompenseret af Kongressen. Men ikke før Borgerkrigen 1861-1865 opstår der noget, der minder om en systematisk tildeling af økonomisk compensation. Efter 1. Verdenskrig bliver soldaterne lovet en bonus, der skulle godtgøre den alt for lave løn, de, relativt i forhold til resten af det amerikanske samfund, havde modtaget under krigen. Denne bonus blev først udbetalt i 1945. Denne meget ringe behandling af veteranerne efter 1. Verdenskrig fik for alvor veteranerne til at mobilisere sig og kæmpe for den anerkendelse, de var berettiget til. Denne uretfærdighed, og den meget positive økonomiske situation i USA på daværende tidspunkt, førte til en bemærkelsesværdig veteranpolitik. Efter samarbejde med American Legion gennemfører Franklin Delano Roosevelt en veteranpolitik, der til stadighed er af højeste standard i USA’s historie: the GI Bill of Rights. Dette var dog ikke et endegyldigt vendepunkt for den amerikanske veteranpolitik. Vietnamveteranerne måtte, for at opnå compensation, kæmpe den samme kamp som veteranerne efter 1. Verdenskrig. Nye problemstillinger med et voldsomt antal soldater lidende af PTSD og forgiftningen *Agent Orange poisoning* genstartede for alvor veteranernes kamp for definitionen af, hvad der fortjente

samfundets anerkendelse som værende krigsskader, og som derfor skulle kompenseres. På trods af en stor gennemslagskraft tog det op mod 20 år før vietnamveteranerne modtog de penge, de var berettiget til. Kerry varetog vietnamveteranernes sag og arbejdede systematisk på positive forandringer (Juul 2006;15ff). Herfra var det måske forventeligt, at der kun ville være positive tiltag i veteranernes interesse, at man for alvor var blevet klog af skade. Men i 2007 trumfer Bush Demokraterne og muliggør, at soldaterne kan udsendes i en turnus-ordning, der er urimelig og, som statistikken viser, dybt skadelig for deres velbefindende. Denne overbelastning er tydeligt positivt korrelerende med graden og hyppigheden af PTSD. (Glantz 2008; 4). Der er altså stadig en god grund til overbevisende at belyse de problemer veteranerne oplever, når de vender hjem fra krigen. Det er tydeligt, at samfundet længe og til stadighed har været uenige om, hvad veteranerne var værd. Om deres arbejdsydelse, og dermed deres liv, har gjort dem berettiget til anerkendelse og økonomisk compensation. Denne historik argumenterer for, at det er relevant at undersøge skismaet om anerkendelse af veteranerne nærmere.

Menneskets behov for anerkendelse

Historien har lært os, hvordan vi uddanner soldater til effektivt at nedkæmpe fjenden på slagmarken. Forrige afsnit tydeliggør, at veteranernes ønske og kamp om anerkendelse er gammel og indædt og, at vi som samfund endnu ikke har forstået at imødekomme dette behov. Her skal min opfattelse forstås som, at veteranernes behov ikke ville kunne tilfredsstilles ligegyldigt, hvor stor en eventuel økonomisk compensation fik mulighed for at være. For at samfundet skal kunne imødekomme det reelle ønske om anerkendelse via en veteranpolitik, er jeg overbevist om, at vi må have en dybere forståelse af følgende spørgsmål: anerkendes hvordan, for hvad og af hvem? Ambitionen om at besvare disse spørgsmål er overvældende for, hvordan kan man finde gyldige svar og valide sammenhænge inden for et felt, der er så eksistentielt, at diskussionen må blive filosofiteoretisk og samtidigt så håndgribelig, at seriøse og ansete fagfolk mener, at problemet kan løses med en kognitiv efterbehandling af hjemvendte soldater.

SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, har i 2010 udarbejdet en vidtgående undersøgelse for Forsvaret af 25.000 danske soldater, der har været udsendt siden 1992 (Koefod 2010). Formålet med den kvalitative del af undersøgelsen, der er baseret på interviews med et mindre antal soldater, er ”at afdække hvordan de udsendte *oplever* konsekvenserne af deres udsendelse” (De Hjemvendte 2010; 3). Resultaterne af denne undersøgelse har jeg valgt ikke at inddrage yderligere, selvom den behandler en problemstilling meget nær min. Baggrunden for dette

er, at min hensigt er at undersøge, hvorfor konsekvenserne *opstår* af deres udsendelse netop for at kunne besvare; hvorfor stopper tabene ikke, når de vender hjem fra krig? For en evt. konkret behandling af soldaternes traume vil det være relevant at forholde sig til, hvordan soldaterne subjektivt har oplevet deres udsendelse og konsekvenserne heraf. Denne psykologiske tilgang til problemstillingen vil jeg gerne dreje over i et sociologisk perspektiv, hvor jeg vil forholde mig metateoretisk til soldater med psykologiske krigsskader. Hertil har jeg valgt at udføre en narrativ analyse på 32 udvalgte cases fra Aaron Glantz's *Winter Soldier* (Glantz 2008). Bogen indeholder 53 førstehåndsberetninger fra mennesker tilhørende IVAW¹, hvilket er en sammenslutning af 1300 amerikanske veteraner efter Irak- og Afghanistan krigene.

Udvælgelseskriteriet for mine cases er, om den konkrete veterans beretning omhandler erfaringerne før, i og efter krigen. Derfor har jeg valgt at behandle de beretninger, der står under temaerne; Rules of Engagement, Racism and the Dehumanization of War, The Crisis in Veterans health Care og The Cost of War at home (Glantz 2008; Contents). Angående de udvalgte cases forholder jeg mig reflekterende til interviewenes dynamik i forhold til de forhold, de er foretaget under. Umiddelbart ville det ideelle forskningsdesign altid kræve selvstændigt udarbejdede interviews, men dette har under forholdene ikke været muligt. Yderligere er der visse uvurderlige fordele ved disse veteranudtalelser. Den sammenhæng, de stammer fra, må antages at være det mest optimale miljø for de skadede veteraner at udtale sig i – blandt ligesindede, hvor de netop ikke skal være bange for fordømmelse og misforståelse. Så jeg vil tillade mig at forvente en høj validitet af de konklusioner jeg kommer til at drage på baggrund af disse beretninger. Selvfølgelig er generaliserbarheden stærkt påvirket således, at konklusionerne ikke er repræsentative for alle vestlige soldater. Derfor er formålet ikke at lave en repræsentativ undersøgelse af alle tidligere udsendte soldater men snarere at lave en dybdegående og teoretisk undersøgelse af de soldater, der psykisk har taget skade af krigen, og derved kunne påpege en eventuel teoretisk årsagssammenhæng. For at øge troværdigheden af disse interviews finder jeg følgende oplysninger relevante: Veteranernes beretninger i *Winter Soldier* er verificeret ved, at der indsamlet adskillige dokumenter hos militæret om deres ansættelse, der kan bekræfte beretningerne. Journalister har også bidraget til verifikation af beretningerne ved blandt andet at kontakte soldaterkammerater til de veteraner, der udtaler sig. For at tjekke datoer, lokationer og så videre. Derudover findes der komplette videoarkiver af veteranernes udtalelser på websiden, [www. ivaw.org.](http://www.ivaw.org), inden de blev redigeret og udgivet (Glantz 2008; 10). De citater jeg har valgt at viderebringe i dette paper er

¹ Iraq Veterans Against the War

udvalgt med det formål, at de er repræsentative for den følelse eller oplevelse, flertallet af soldaterne beretter om.

Da det ikke er nok at pege på kritisable forhold ud fra en intuitiv fornemmelse af uretfærdighed, er det som nævnt oplagt at anvende Alex Honneths socialteori. Ifølge Rasmus Willig er Honneths normative kritik af de vestlige kapitalistiske samfund på nuværende tidspunkt den førende anerkendelsesteori (Willig 2007; 10). I sin teori om anerkendelse argumenterer Honneth for, at mennesket grundlæggende er socialt, og det er i kraft af gensidige anerkendelsesrelationer, at mennesket udvikler et positivt selvforhold, dvs. en vellykket identitetsdannelse (Honneth 2006: 127ff). Honneths socialteori kommer godt til udtryk i følgende citat oversat af Rasmus Willig i *Til forsvar for kritikken* 2007:

"Jeg ser i øjeblikket forbindelsen mellem filosofisk antropologi og social teori i de normative betingelser for social integration: Individer kan kun blive medlemmer af samfundet ved at de, via oplevelsen af gensidig anerkendelse kan udvikle en bevidsthed om, hvorledes rettigheder(..) og pligter er gensidigt forbundne. På denne måde bliver anerkendelsen tostrengt. På den ene side afhænger individuelle muligheder for et positivt selvforhold af betingelser, som er sociale i deres karakter, idet de er i overensstemmelse med normativt regulerede former for ensidig anerkendelse: på den anden side afhænger et givet samfunds succes af dets evne til at organisere anerkendelsesrelationerne på en sådan måde at, der tillader den individuelle udvikling af disse positive relationer til selvet (Honneth 2002:501).

Et grundlæggende aspekt ved mennesket er altså, at det er et anerkendelsessøgende væsen. Her skal anerkendelse ikke forstås som en social genstand, såsom "prestige" eller "social ære", sådan som for eksempel Bourdieu definerer det. Det er derimod en ontologisk anerkendelse.

Honneths teori er universel i den betydning, at behovet for anerkendelse formuleres som den almene forudsætning for, at alle mennesker kan leve et godt liv. Teorien er ligeledes formel, fordi den kun udtaler sig om de mest basale betingelser for, at et menneske kan udvikle et positivt selvforhold, men ikke siger noget substantielt om, hvori det gode liv består (Juul 2006:52). Honneths hensigt har været at frigøre sig fra en substantiel etik og i stedet flytte det etisk substantielle til et formelt niveau således, at det universelle fremtræder uden partikulært indhold (Willig i Honneth 2006:9). Dermed undgår han kritikken om at ville ophøje partikulære idealer om det gode liv til almengyldige sandheder (Juul 2006:52). Honneth definerer, hvilke parametre der skal indfries for, at "det gode liv" kan blive en realitet, hvor mennesket normativt opnår de tre

positive selvforhold; selvtillid, selvrespekt og selvværd. Anerkendelsesbegrebet differentierer Honneth i tre forskellige sfærer: 1) privatsfæren, forstået som familien og venskaber, 2) den retslige sfære og 3) den solidariske sfære som dækker de kulturelle, politiske og arbejdsmæssige fællesskaber. Hver form for anerkendelse bibringer en af tre former for et positivt selvforhold. Mens kærlighed således udløser forudsætningen for subjektets fundamentale selvtillid, udløser den almene agtelse, der er givet i form af rettigheder, en selvrespekt som borger, og endelig indløses selvværdsættelsen i en social solidaritet, hvor fælles værdier og normer deles og danner det grundlæggende selvværd hos subjektet. Anerkendelsessfærerne udgør den normative ide om det gode liv, og modsat udgør de korresponderende krænkelsesformer motivet eller grunden til kampen om anerkendelse (Willig 2007; 104). Denne socialteori er oplagt til at belyse og forstå krigsveteranernes psykologiske krigsskader, fordi Honneth forstår det at realisere sig selv som en proces, hvor man utvungent kan realisere sine selvvalgte livsmål. 'Utvungent' betyder ikke kun fravær af ydre tvang eller indflydelse men også, at der ikke findes indre blokeringer, psykiske hæmninger og angst (Honneth 2006; 223). Min hypotese bliver således, at de psykiske vanskeligheder, som veteranerne oplever, og som oftest bliver diagnosticeret med PTSD og netop forhindrer dem i at realisere deres liv, kan tilbageføres til en manglende anerkendelse eller sågar en krænkelse. Her er en vigtig præmis ifølge Honneth, at der ikke bare kan være et neutralt "fravær" af anerkendelse. Hvis der ikke er anerkendelse, så er der en krænkende miskendelse. Når soldaterne bliver frataget eller nægtet anerkendelse, så mister de altså muligheden for kunne realisere deres liv utvunget. Denne underprivilegering medfører en lammende social skamfølelse, hvorfra de kun kan frigøre sig ved protest og modstand (Honneth 2006; 162). Her er det vigtigt at forstå, at denne modstand kan være usynlig, selvom der er historiske tilfælde hvor veteranernes modstand har været meget synlig, som for eksempel de voldsomme demonstrationer i Wasingthon 1930 som billede på kampen om den anerkendelse, der lod vente på sig efter 1. Verdenskrig (Korb 2009; 8) Anerkendelsesteorien sætter os i stand til at se veteranernes mistrivsel som udtryk for det etablerede samfunds manglende evne til at integrere alle sine medlemmer (Willig 2007; 90) Med denne anerkendelsesteori opstår der en mulighed for at analysere krigsveteranernes mistrivsel og besværligheder ved at genfinde deres civile identitet og lade sig resocialisere i samfundet, som en kultur der ikke kan integreres i samfundet igen efter endt udsendelse. Som nævnt vil dette, ifølge Honneth, føre til en kamp om anerkendelse. Denne kamp kan gå to veje. Enten indfries underskuddet af anerkendelse, og herved reguleres praktikkerne for, hvad der kan opnå og fortjener anerkendelse, men den kan også, hvis den ikke lykkes, resultere i en række sociale patologier eller

modstandskulturer, der etablerer alternative anerkendelsesrelationer (Willig 2007; 107). I nedenstående analyse, hvor jeg separat har forholdt mig til de tre sfærer, vil formålet dog ikke være at vurdere udfaldet af kampen, men at fastlægge om den sociale patologi, som krigsveteraner udgør i vores vestlige samfund, er en kamp om anerkendelse og dermed samtidigt tilføje verificerende empiri af Honneths teori.

Opsummerende er den bærende hypotese, at hvis den hjemvendte soldat ikke føler sig anerkendt i alle tre sociale sfærer, altså ikke som menneske modtager en følelsesmæssig støtte fra nære relationer, kognitiv respekt og social agtelse, da risikerer han som subjekt at miste sit positive selvforhold og dermed være potentiel offer for at blive traumatiseret. Jeg vil altså teste om deltagelse i en asymmetrisk krig kan medføre tab af selvtillid, selvværd, selvagtelse og derved forringe den hjemvendte soldats positive selvforhold og mulighed for at deltage i samfundet. Følgende vil jeg analyserende redegøre for veteranernes erfaringer i de tre anerkendelsessfærer:

Den private sfære

I litteraturstudiet har jeg læst forskellige undersøgelser, der anvender Honneths anerkendelsesteori (Speciale 1, speciale 2). Det forekommer mig at mange anvender teorien til at forstå sociale fænomener ved kun at forholde sig analytisk til den retslige- og den solidariske anerkendelsessfære men ikke privatsfæren. Årsagen er, at mange forstår denne sfære som kun omhandlende menneskets helt intime relationer og konkrete fysiske overfald såsom fx tortur eller voldtægt. Deres perspektiv er fra det offentlige og antager dermed ikke, at den private sfære er relevant i forhold til eller har indflydelse på den relation, der er mellem et subjekt og det offentlige system. Med udgangspunkt i Honneths præmis om, at de 3 sfærer står i et hierarkisk forhold til hinanden men alligevel er indbyrdes uafhængige, idet man aldrig fuldt ud kan anerkendes inden for en af disse sfærer, hvis man ikke er anerkendt i en eller begge af de andre, giver det reelt ikke mening at udelukke en sfære fra sin analyse. Det kan dog samtidig være vanskeligt at have data, der kan klarlægge, hvorledes de helt intime relationer har forholdt sig i barndommen. Det gør sig selvsagt også gældende i denne analyse, da veteranernes beretninger, der tager udgangspunkt i deres krigserfaringer, ikke danner grundlag for at kunne vurdere og analysere eventuelle ringeagtserfaringer i deres tidlige intime relationer. Privatsfæren er dog helt relevant og nødvendig at forholde sig til, hvis man vil udforske, hvorvidt de amerikanske krigsveteraner systematisk oplever ringeagtserfaringer i den private anerkendelsessfære. Fordi, hvis Honneth har ret i at anerkendelsesteorien er universel, så er det nødvendigvis under denne sfære, vi kan prøve at forstå effekten/konsekvenserne af at opleve krigens fysiske brutalitet. Fysiske overgreb som f.eks. voldtægt og tortur – og selvfølgelig

ultimativt døden – påvirker menneskets basale fysiske integritet og autonomi, som kun kan skabes i den allertidligste følelsesmæssige relation til primære omsorgsgivere og i den tidlige socialisering.

”Den vellykkede integration af den kropslige og sjælelige adfærd bliver så at sige opløst udefra, hvilket resulterer i en varig ødelæggelse af den mest elementære form for praktisk selvforhold, nemlig selvtilliden” (Honneth 2006;177).

”for det særlige ved disse former for fysisk krænkelse, fx tortur og voldtægt er ikke den rent fysiske smerte, men derimod, at smerten kobles sammen med følelsen af, at man forsvarsløst er underlagt et andet subjekts vilje og endog mister sin sansemæssige virkelighedskontakt.”(Honneth 2006;176)

Et væsentligt aspekt i denne sammenhæng er, at Honneth beskriver konsekvenserne for voldens offer og ikke dens bøddel. Så umiddelbart er dette ikke direkte overførbart på de amerikanske veteraners situation, da det oftest er soldaten, der er bøddlen. En implicit antagelse er, at jeg antager at selve handlingen: bevidst at affyre et dødeligt skud, er det samme, som det Honneth indbefatter som fysisk krænkelse af et andet menneske. Men det at være voldens bøddel, vil jeg hævde, har den samme miskendende og dermed misdannende effekt på mennesket, som det at være dens offer. Denne spejlvirkning understøttes af den hegelianske forståelse af anerkendelse som netop Honneth arbejder ud fra.

”Fysisk mishandling er en altødelæggende form for ringeagt, der gør varig skade på ens gennem kærligheden etablerede tillid til at man autonomt kan styre sin egen krop. Derfor er konsekvensen også, at man kombineret med en social skamfølelse mister tilliden til sig selv og verden. Hvilket påvirker ethvert praktisk samkvem med andre mennesker, også på det fysiske plan” (Honneth 2006; 177). Disse konsekvenser er tilsvarende de symptomer, som veteranerne ytrer sig om. Især den sociale skamfølelse er der mange af veteranerne, der beretter om. *”when we return home from combat, many people would rather not hear our stories, would rather not be made to feel uncomfortable by being confronted with the grim reality of warfare and occupation where morality becomes obscured and the lines between good and bad are fluid and hazy”* (Glantz 2008; 5) Dette citat eksemplificerer den skam mange hjemvendte soldater oplever. De føler at mange undgår at spørge ind til deres oplevelser. Dette understreger Lars R. Møller ligeledes på baggrund af sin undersøgelse blandt danske krigsveteraner. Efter hjemkomsten er der ofte en ignorens og ulyst til at høre detaljer om udsendelsen, eller også kommer der et distanceret og sarkastisk spørgsmål om, hvor mange de slog ihjel. Denne akavede måde er typisk for alle soldaterberetninger i både *Winter Soldier* og blandt de soldater, Lars R. Møller har interviewet. Konsekvensen af at møde

denne nærmest kollektive apati hos sine medmennesker, og især de nærmeste, er ifølge Honneth dybt krænkende og fostrer skam hos mennesket. Dette understøtter ligeledes det korrekte i at forstå, hvor miskendende det er for mennesket at miskende andre med en fysisk vold. Blandt de 32 cases beretter de fleste om at have udført vold af mere intim grad end for eksempel ildkamp. Dette aspekt tilføjer diskursen om, hvad det er vi skal anerkende soldaterne for. Vi skal anerkende dem for, at de fysisk har krænket andre mennesker, altså tortureret, mishandlet og skudt dem. Ellers anerkender vi skævt på soldaternes erfaringer fra krigen. Dette er vanskeligt, fordi netop som det står ovenfor, så er sådanne gerninger efterfulgt af en skam, og skam skammer sig, så ingen – hverken soldater eller andre har lyst til at tale om det.

En indvending er selvfølgelig at disse gerninger begås og selvfølgelig også opleves af soldaterne i krigens system, som i høj grad er et system, hvori der kunne argumenteres for, at der eksisterer andre årsags- og effektsammenhænge. Dog undermineres dette af Honneth, der hævder at: *"Denne ringeagtserfaring [i den private sfære] er invariant i forhold til den historiske tid og kulturelle referenceramme. Uanset hvordan de systemer end måtte være indrettet, der forsøger at give en samfundsmæssig retfærdiggørelse af tortur og voldtægt, er oplevelsen heraf altid ledsaget af et dramatisk sammenbrud af tilliden til den sociale ordens pålidelighed, og dermed af selvsikkerhed"* (Honneth 2006; 177). Krigen er altså ikke et system, der moralsk kan legitimere volden. Soldateruddannelsen er altså ikke en proces, der kan ruste soldaten til, som menneske, at gennemgå krigens vold, hverken som offer eller bødde. At bruge krigen som retfærdiggørelse af anvendelse af vold holder kun juridisk, aldrig moralsk.

Privatssfæren, og dermed dens tilhørende anerkendelsesforhold, er elementær. Idet den baner vejen for den type selvforhold, der giver veteranen en elementær selvtillid, går det både logisk og genetisk forud for de andre to anerkendelsesformer, og de øvrige selvforhold har således deres følelsesmæssige forudsætning i det elementære anerkendelsesforhold i privatsfæren (Honneth 2006; 145) Dette antyder årsagen til de familiære og ægteskabelige problemer, soldaterne oplever efter hjemsendelsen. Yderligere problematiseres dette smertelige aspekt ved soldaternes liv, for jævnfør Honneths teori, så bliver en effekt af, at soldatens nære kærlighedsrelationer ikke kan fungere og anerkende veteranens indsats, at de andre nødvendige selvforhold også problematiseres. Det nødvendige grundlag for at kunne deltage i det offentlige liv er nemlig den basale individuelle selvtillid, der etableres i menneskets mest intime relationer.

Den retslige sfære

Anerkendelse i den retslige sfære er en kognitiv anerkendelse af, at mennesket besidder universelle sikrede rettigheder. Der er altså ikke et emotionelt aspekt i denne anerkendelsesfære. Retsforholdet skal forstås som en form for gensidig anerkendelse jævnfør følgende citat fra Hegels *Encyklopædien*: ”i staten bliver mennesket anerkendt og behandlet som et fornuftigt væsen, som fri, som person; og den enkelte gør sig på sin side værdig til anerkendelse ved at overvinde sin selvbevidstheds naturlighed og adlyde noget alment, den i og for sig værende vilje, loven; han opfører sig altså over for andre på en alment gyldig måde, anerkender dem som det, han selv vil gælde som –som fri person.” (Honneth 2006; 147) Honneth forklarer videre, at Hegel her henviser til, at rettens anerkendelsesform altid sigter til de moderne retsforholds specifikke forfatning, eftersom denne gør krav på princippet at omfatte alle mennesker som lige og frie væsener (Willig 2007; 106). Anerkendelsen kan således opnås igennem de universelle rettigheder og de rettigheder, individet har i samfundet som borger. Det er nødvendigt at forholde sig til to retsforhold i analysen af, om veteranerne oplever en systematisk krænkelse på det retslige stadium, i forbindelse med deres udsendelse. Første retsforhold er under deltagelse i krigen, hvor der gælder særlige rettigheder for soldaterne, og det andet er efter hjemkomsten til det civile samfund, hvor der vil være nogle andre særlige rettigheder, der er gældende for veteranerne som en social gruppe.

De internationalt aftalte regler for krigsførelse, der er nedfældet i Geneve Konventionen, er et eksempel på universelle regler/rettigheder, der gælder for alle der deltager i krig. Regler i disse konventioner skal sikre at soldater ikke udsættes for tortur og anden uværdig behandling, og samtidig beskytte civilbefolkningen. Konventionerne skelner således imellem hvad der i krig er lovlige militære mål, og hvad der er ulovlige civile mål, og forbyder blandt andet direkte angreb på hospitaler, skoler m.v. Ud over de overordnede regler, bliver der til hver mission udfærdiget specifikke og detaljerede regler ”i *US-Army: Rules of Engagement (ROE)*” – med angivelse af hvad der er tilladt henholdsvis påbudt i forhold til den konkrete mission.

Ovennævnte regler er almindeligt kendt af alle ansatte i US-Army, og derfor er det selvfølgelig også desto mere iøjnefaldende, at udsagn om krigens lovløshed – og samme lovløsheds skadelige og lemlæstende indvirkning på veteranerne, næsten uden undtagelse, er et fuldstændig gennemgående tema i alle de udvalgte interviews i *Winter Soldier*.

Der er altså universelle regler, men de er så brede, bliver ændret og/eller bliver ikke overholdt, at soldaternes fornemmelse af alment gyldige retningslinjer er ikke-eksisterende. ”It seemed like everytime we turned around we had different ROE” (Washburn i Glantz 2008; 20)

Fængselsbetjent på Guantanamo Christopher Arendt udtrykker, hvordan de med henblik på at omgå lovene blev instrueret i at omtale fanger: *"we were told it had to be detainee. If it's a prisoner, then they are Prisoners of War, and subject to entirely different laws. If they are detainees, they are subject to no law what so ever, because there aren't laws for detainees"* (Arendt i Glantz 2008; 84). Tortur blev en mulighed. Retningslinjerne for magtanvendelse blev brudt og omgået. Genevekonventionens regler, der skal sikre den retfærdige krig, var reelt ikke-gældende. Da Irak-krigen, især efter Saddam Hussein blev henrettet, tog form af en guerilla krig, blev retningslinjerne lavet om til, at man måtte skyde, så snart man individuelt kunne konkludere "fjendtlig handling" eller "fjendtlig hensigt". At kriterierne for, hvad der er et legitimt militært mål, blev så subjektive, vender mange af soldaterne tilbage til for at beskrive som frustrerende og svært at arbejde under.

Jason Lemieux og Jason Washburn beskriver det således: *"I was told explicitly by my chain of command that I could shoot anyone who came closer to me than I felt comfortable with"* (Lemieux i Glantz 2008;17) *"we were allowed to shoot whatever we wanted....there was really no rule"* (Washburn i Glantz 2008; 20). Konsekvensen af disse løse og omskiftelige regler er, at det er den enkelte soldat der ud fra egen vurdering, etik, aktuelle psykologiske tilstand, skal vurdere, om der skal affyres et dødeligt skud eller ej. Jeg gør her som tidligere nævnt opmærksom på den voldsomme manipulation, soldatens sind bevidst er blevet udsat for under hans uddannelse. Dette var med henblik på at sikre, at han i situationen kan få sig til at skyde fjenden. Med Honneth bliver det skitseret, hvor skadeligt det er bevidst at betragte sin modpart, i krigens optik fjenden, som en person uden rettigheder. *"For da begge subjekter i kampen på liv og død 'har set den anden som et rent selv', har de også en 'viden om viljen'; og denne viden omfatter altid modparten som en person der har rettigheder."* (Honneth 2006;77) Dette er oprindeligt Hegels udtryk, for den spejling der nødvendigvis sker i mødet mellem to mennesker, hvor de som subjekter gensidigt erkender sig selv i den anden. Derved kan det antages, at når soldaten krænker andres rettigheder, så krænker han indirekte også sine egne. Her er de berømte ord fra Matthæus 7,12 meget nærliggende "Alt, hvad I vil, at mennesker skal gøre mod jer, det skal I også gøre mod dem. Sådan er loven." Profeten Jesus siger næsten - glem lovene - en regel står over alle - du skal være mod andre, som du ønsker de skal være mod dig. Denne indsigt når veteranerne. Michael Prysner udtrykker det således *"we were told we were fighting terrorists; the real terrorist was me, and the real terrorism is this occupation... Without racism, soldiers would realize that they have more in common with the Iraqi people than they do with the billionaires who send us to war."* (Prysner 2008; 100). Honneth udtrykker det uden metafysikken således: *"hvis ikke jeg anerkender min interaktionspartner som en bestemt slags*

person, kan jeg heller ikke i hans reaktioner se mig selv anerkendt som en person af samme slags; for så frakender jeg ham jo præcist de egenskaber og færdigheder, som jeg selv ønsker, han skal bekræfte mig i.” (Honneth 2006;65) Derfor er krigen krænkende for soldaterne i den retslige sfære. At krænke andres mest basale rettighed, retten til at leve, på en sådan måde, det får soldaten til at overveje, om han selv har ret til at leve. Joyce og Kevin Lucey er forældre til Jeffrey Lucey, Corporal, US Marine Corps Reserve. Udsendt på en enkelt mission i 2003. D. 22. Juni 2004 tog Jeffrey sit eget liv i forældrenes hjem. Forældrene fortæller: *”Jeff said he had wanted to tell the psychiatrist conducting his discharge interview about the bumps in the Iraqi road that were the children his marine convoy was told not to stop for and just not look back. He decided not to reveal this deeply sensitive information when the psychiatrist interrupted their session three times to answer phone calls”* (Joyce and Kevin Lucey i Glantz 2008;159). Som krigens lovløshed, er det andet gennemgående tema i næsten alle interviewene, således også veteranernes refleksion over, at de bryder Menneskerettighederne, og over det absurde i i det hele taget at slå ihjel for at sikre disse universelle rettigheder. Entydigt forekommer der altså en systematisk krænkelse af soldaternes rettigheder i kraft af, at de bliver udsendt med det formål at krænke andre menneskers rettigheder, i yderst konsekvens den mest basale rettighed – retten til livet. Det er svært ikke at overveje, hvorvidt det der fremstår som dårlig og inkompetent ledelse i den amerikanske hær, hvis konsekvens er vrede, sårede, nedbrudte og sjælsforladte soldater evt. er en bevidst måde at sikre sig fuld kontrol over soldaterne.

Dansk veteranpolitik

Den anden relevante kontekst, til at belyse om veteranerne ringeagtes i den retslige sfære, er selve deres politiske rettigheder som veteran. Her har jeg kort forholdt mig til den politiske kontekst i Danmark. Den kamp, der formuleres mellem linjerne i Kamp om anerkendelse, er nemlig at artikulere de skjulte lidelses-, urets-, ringeagts-, eller krænkelseserfaringer, som aldrig kommer til offentlig eller politisk drøftelse, men holdes nede af det offentlige hegemoni eller den herskende politiske diskurs, og som derfor aldrig bliver gjort til genstand for politik (Willig i Honneth 2006; 17). Derved må man i kraft af, at regeringen netop har vedtaget en veteranpolitik, antage, at der ikke længere er en retslig krænkelse af veteranerne i denne kontekst. Men med Honneths indsigt i, at fuld anerkendelse i én sfære – eksempelvis den retslige, ikke kan dække et eventuelt underskud i de to andre sfærer, kan man frygte, at effekten af regeringens vedtagne veteranpolitik vil virke som et fatamorgana med livgivende vand og skygge, præcis som de tørstende veteraner uden ende søger i ørkenen. For det blevet antydnet at anerkendelsen via økonomisk særbehandling er en illusion – et

fatamorgana. Objektivt set er kampen slut og målet opnået. Lidelses-, og krænkelserfaringerne, er blevet gjort til genstand for offentlige og politiske drøftelser, som er alle kampe om anerkendelses ideal (Willig i Honneth 2006:17). Men i denne situation kan dette ikke være idealet. Drøftelsen har ført til anerkendelse, ja, men ikke den ontologiske anerkendelse, vi teoretisk har set nødvendigheden af. Med Honneths ord bliver konsekvensen derved, at der opstår endnu en usynliggørelse af den miskendelse krigens veteraner oplever. For deres kamp synes jo umiddelbart at være vundet, også fra deres eget synspunkt. For at lave en endegyldig analyse af veteranpolitikken retfærdighed og dermed anerkendelse, ser jeg det som nødvendigt at redegøre for ideologiske aspekter i denne dermed subjektive vurdering.

Den solidariske sfære

Denne sfære bygger på Hegels ide om, at det helt essentielle for menneskets sundhed er, at det kan skabe solidariske intersubjektive relationer (Honneth 2006; 125) De tilsvarende krænkelserformer i dennes sfære findes, ifølge Willig, i et kontinuum fra ikke at blive hilst på til ekstreme former for stigma. I denne optik er der ingen grænser for, hvad der kan karakteriseres som krænkende og miskendende (Willig 2007; 104).

Veteranernes erfaringer i denne sfære er i høj grad særegne i forhold til, at analysen er foretaget på nutidens Irak- og Afghanistanveteraner. Essentielt er det, at disse krige er irregulære og kæmpes på afstand af vores samfund (Korb 2009; 1). Derfor kan det ikke være gældende, hvad Honneth kort eksemplificerer angående krig som en kollektiv begivenhed med potentiale til, på tværs af sociale skel, at skabe spontane solidariske relationer. Hans pointe er, at der sammen med den fælles erfaring af store byrder og afsavn ved en regulær krig, der ligeledes kæmpes i soldaternes hjemland, på en gang skabes en ny værdikonstellation, hvor subjekterne gensidigt kan værdsætte præstationer og evner, som ikke tidligere havde haft nogen samfundsmæssig betydning. (Honneth 2006; 172) Derfor er det relevant at se på, hvordan de udfordringer, disse veteraner oplever, er anderledes end dem, veteranerne mødte efter for eksempel 2. Verdenskrig. Der er en væsentlig forskel på at komme hjem til USA eller for den sags skyld Danmark efter endt tjeneste i en krig, som befolkningen enten har glemt eller er modstander af, mod at komme hjem til et samfund, hvor civilbefolkning også har oplevet krigens grufuldhed med ødelæggelse og soldater i gaderne (Korb 2009; 10). Den asymmetriske krig er ikke med til at skrive fælles historie og forbinde den civile borger med soldaten i et afhængighedsforhold. Når soldaterne vender hjem efter krigen i Afghanistan eller Irak, så må de bære deres oplevelser alene. Derfor er veteranerne fra Irak og Afghanistan særligt udsatte for krænkende miskendelse fra det uforstående samfund, de vender

tilbage til. Denne sammenhæng antyder statistik fra Vietnamkrigen ligeledes. På trods af at Vietnam-krigen havde et meget lavt antal psykologiske kampskader blandt amerikanske soldater, mens de var i Vietnam, udviklede disse skader sig eksplosivt blandt de hjemsendte veteraner. Det er meget interessant at undersøge, om dette kan forstås ud fra det historiske forhold, at krigen havde en meget lav grad af accept og støtte fra det amerikanske samfund, hvilket medførte at soldater i stedet for at blive hyldet, så oplevede soldaterne hån og fornærmelse.

Der må nødvendigvis være en anden følelsesmæssig forståelse og respekt for veteranerne. Honneth forklarer det teoretisk, som en krænkelse af soldaternes sociale værdsættelse, og forhindrer dem dermed i at danne sig et praktisk selvværdsforhold. Der er ikke tale om en blot passiv tolerance af soldaterne for, at de opnår selvværdsættelse. Den sociale værdsættelse skal kunne skabe en følelsesmæssig tillid til, at man kan præstere noget eller besidder egenskaber, der af de øvrige samfundsmedlemmer anerkendes som værdifuldt. Værdsættelse betyder altså, at man betragter hinanden som betydningsfulde for den fælles praksis. Således at soldaten i kraft af sine egne præstationer og evner (sin udsendelse i samfundets tjeneste) kan føle sig værdifuld for samfundet og ikke blot tolereret via en kognitiv politisk anerkendelse (Honneth 2006; 173). *"Those of us in Boston, as well as other early members of IVAW, were all on our own paths toward understanding and finding meaning in our military and wartime experiences. [Together] we believe that those who have taken part in death, destruction, and trauma can transform their experiences to build a more just, peaceful world."* Sådan beretter Kelly Dougherty om IVAW's betydning for hende (Dougherty i Glantz 2008; 3). Veteranernes beretninger tydeliggør at de alle har et behov for at være blandt ligesindede, hvilket understøtter teorien om vigtigheden af et værdifællesskab for at kunne føle sig tryk og frit kunne artikulere sine behov. Ligeledes understøtter dette analysens argument om, at beretninger fra veteraner, der føler sig tryk, umiddelbart må være mere troværdige, ikke som modsat af løgnagtige, men som mere ægte og ubegrænset følt. IVAW er netop opstået som et behov blandt en gruppe, der systematisk har oplevet ringeagtserfaringer fra det etablerede samfund og dermed har søgt alternative anerkendelsesrelationer, hvor de har kunnet opnå at finde et værdifællesskab. Derfra kæmper de en kollektiv kamp om anerkendelse.

Under den solidariske sfære bliver det også tydeligt, at det ikke kun er en konkret miskendelse eller krænkelse, der kan forårsage kampen om anerkendelse. Ligeledes kan en forventning om anerkendelse, der bliver skuffet, være en ringeagt. Den anerkendelse, man her bliver nægtet i kraft af ringeagten, den sociale billigelse af den selvrealiseringsform, som man selv, ved hjælp af opmuntring fra en gruppesolidaritet, møjsommeligt har måttet finde frem til (Honneth

2006; 179). Det, der motiverer soldaterne, og det de tror på inden udsendelsen, matcher direkte negativt med deres efterrationaliseringer. En gennemgående motivation er ønsket om at gøre en forskel og troen på, at dette var muligt. Her kunne man teoretisk diskutere, om altruisme er en mulig motivation bag en menneskelig handling. Og netop denne problemstilling, hvad der motiverer soldaterne til at drage i krig, har tidligere dannet grundlag for et Ph.d projekt af Morten Brænder, hvor han udforsker, hvorfor soldater kæmper og dør i krig (Brænder 2010). Han konkluderer, på baggrund af en gennemgribende analyse af amerikanske soldater fra frontens blogs, at soldater drager i krig for at slå ihjel. Hvilket umiddelbart er modsigende med ovenstående altruistiske konklusion på baggrund af veteranernes udtalelser; han hævder også selv at denne konklusion er overraskende. Det er i det lys, at det er barbarisk og for alvor bryder med den civile befolknings billede af, at hæren bare er nede for at bygge pigeskoler i Afghanistan. Dette er for så vidt sandt, og en vigtig information til civilbefolkningen, men selvom de tager derved for at slå ihjel umiddelbart, så udelukker dette ikke at den højere motivation og formål stadig er at skabe positive forandringer. Derfor er det yderst vanskeligt for veteranerne at komme hjem og indse, at folk ikke vurderer deres bedrift som heroisk og anerkendelsesværdig, især ikke hvis man har forårsaget tabte menneskeliv. *"I joined the military with the intention of contributing something positive, to do something good to improve the whole human situation. I felt that Iraq was a good place to do that. I was very young and naive and I was wrong."* (Glantz 2008; 69). Analysen har altså gjort det klart, at der hos de fleste af soldaterne er en bagvedliggende klar forventning om anerkendelse. Mange bliver derfor skuffet og ringeagtet af den ofte hårde retorik, der kan være i blandt andet medierne om, at soldaterne ingen forskel gør.

"..these were men who risked everything for a cause they believed were just and true. They left behind their families, their friends, and their lives. They endured the unendurable. They did this not for greed, or jealousy, or hatred, but for the sake of love, and for that they are beyond judgement. I'm here today to pass judgement on war itself." (Hicks i Glantz 2008; 28) Clifton Hicks udtalelse er en fordømmelse af krigen og ikke af soldaterne. Denne distinktion er ligeledes vigtig, når vi prøver at formidle den nødvendige og efterspurgte anerkendelse af soldaterne. En grundlæggende præmis for Honneth er, at det kan lade sig gøre således, at vi anerkender et menneske som person uden at måtte værdsætte deres præstationer eller dets karakter (Honneth 2006; 151). Forstået således, at forskellen mellem at værdsætte et menneske og at anerkende det som person er, at det i værdsættelsen ikke drejer sig om en empirisk anvendelse af almene, intuitive erkendte normer, men en graduel vurdering af konkrete egenskaber og vurderinger. Værdsættelsen

er dermed ikke ubetinget, men indeholder et referencesystem på en skala fra mere til mindre indforstået som bedre og dårligere. Denne teoretiske distinktion kan hjælpe os på vej mod en forståelse og besvarelse af to essentielle spørgsmål om, hvordan vi anerkender hjemvendte soldater, og for hvad.

Nedværdigelse og fornærmelse er ringeagtsformer, der krænker en persons ære og værdighed. Følgende vil vise hvordan dette er en ond spiral for de hjemvendte.

En adfærd, der blandt andet er baseret på nedværdigelse og fornærmelse, er racisme. Væsentlige dele af militærets kampuddannelse er, som nævnt tidligere baseret på at skabe menneskelig afstand til fjenden således, at man kan omgås soldaternes modstand mod at slå dem ihjel. Denne afstand skabes med en retorik, der er meget lig, hvad der kan kategoriseres som racisme. Men på baggrund af veteranernes refleksioner, så krakelerer den indre retfærdiggørelse soldaten har gjort af sine handlinger, og følelsen af skyld og skam overtager, når det går op for dem, at det der retfærdiggjorde krigen for dem blot var racisme. Veteranen Michael Prysner udtaler konsekvenserne ved, at han indså at Irakerne er mennesker med deres unikke ret til livet. *"I tried hard to be proud of my service, but all I could feel was shame. Racism could no longer mask the reality of the occupation. These are human beings. I've since been plagued by guilt."* (Prysner i Glantz 2008;100) Selve uddannelsen manipulerer mennesket så hårdt, at det umiddelbart har en anden værdihorisont end flertallet i det civiliserede samfund, som de vender hjem til.

Opsummerende har anerkendelsesteorien tydeliggjort at samfundet systematisk fratager veteranerne anerkendelse. Jeg siger ikke, at man på baggrund af veteranernes beretninger i *Winter Soldier* kan generalisere, og dermed hævde, at det er situationen for alle vestlige soldater. Men hvis Honneths anerkendelsesteori er universalistisk, som han hævder, så må de ringeagtserfaringer, som soldaterne oplever, nødvendigvis være gældende for alle soldater, der bliver hvervet til hæren, trænet af hæren, udsendt af hæren og derefter hjemsendt. Derfor er det relevant at udnytte den særlige lejlighed, det er, til at kigge nærmere ind i de psykologiske krigsskader disse soldater lider af. Jeg mener dog ikke at have grundlag for at påstå, at alle soldater har psykologiske krigsskader.

På et metateoretisk niveau kan vi godt tillade os kritisere det samfundsforhold, at vi sender mennesker i krig – at vi eventuelt nødvendigvis må være klogere end soldaterne selv. Det er med en ekstrem ydmyghed, at jeg går i rette med relevansen og synspunktet, at man udelukkende på baggrund af flertallet af soldaternes udtalelser konkluderer, at mennesket ikke tager varig skade af en udsendelse. Jeg er nødt til at formidle min intuitive fornemmelse af, at soldaterne ikke altid ved,

hvad der er bedst for dem selv. Det foregående afsnit, som redegør for hvor manipulerende elementer, der er i forsvarets uddannelse, kan jeg ikke isoleret sige, er den årsagsfremkaldende variabel til, at soldaternes svar ikke 100 procent giver det reelle billede af situationen. Det kan lige såvel være hver enkelt soldats aktuelle personlige bevidsthedsniveau på daværende tidspunkt påvirket af alder og socioøkonomiske baggrundsvariable. Men samlet set synes jeg, at det legitimerer anvendelsen af i en vis optik biased data, som de 1300 veteraner, der er imod krig, ud af et meget stort antal positive amerikanske veteraner.

Konklusion

Mit meget deduktive fokus på anerkendelses-problematikken har haft den konsekvens at de empiriske fund i veteranernes beretninger naturligt er blevet tilpasset teoriens begreber således, at jeg bruger teorien til at klassificere og indpasse mine iagttagelser. Dette skaber en gennemskuelighed i min analyses fremgang. Men der er også mange relevante aspekter af veteranernes situation, der ikke bliver inddraget i min analyse. Denne afgrænsning af veteranproblemet gør ikke, at jeg underkender vigtigheden af de ”oversete” aspekter, som veteranernes motivation, sorg, efterrationalisering og forholdet mellem krig og statsdannelse. Men jeg vil hævde, at mange centrale aspekter ved krigens veteraner lader sig vanskeligt måle. Veteranernes beretninger er en udfordring at forstå og fortolke korrekt, idet det allerede er fortolkninger. Det vil sige, deres egne fortolkninger og forståelser af sig selv, af andre og af verdenen. Derfor har disse dybdegående refleksioner over veteranernes mistrivsel forstået som ringeagtserfaringer, sin berettigelse i forsøget på at belyse den gråzone som veteranernes resocialisering i det civile samfund er. Analysen frembringer altså ikke et konkret bud på en bedre veteranpolitik. Og den blev således heller ikke en facitliste på, hvordan samfundet kan producere en anerkendelse, der kan helbrede syge soldater. For måske er det en utopi, at anerkendelse kan kurere krigens traumer. Formålet med at sætte fokus på konsekvenserne for krigens veteraner har tydeliggjort, at selve uddannelsen, udsendelsen og hjemsendelsen indeholder systematisk krænkende elementer, der har menneskelige konsekvenser for soldaten. Paperet er dermed endeligt mere blevet et argument i diskussionen om krig eller ej. Når et samfund beslutter sig for at gå i krig og opvejer fordele og ulemper, er det vigtigt ikke at negligere de menneskelige omkostninger som udelukkende værende dem, der er dræbt i kamp. Kendskabet til den ringeagt og krænkelse, som soldaten oplever, er nødvendigt, før man har et grundlag, hvorfra man reelt kan beslutte sig for at gå i krig. Så vi reelt ved, hvad vi ofrer på krigens alter. Hvordan ringeagtserfaringerne er

traumatiserende. De velfærdsmæssige omkostninger peger på, at man kombineret med en social skamfølelse, mister selvtilliden til sig selv og verden, hvilket påvirker ethvert praktisk samkvem med andre mennesker; også på det fysiske plan (Honneth 2006; 177). Dette symptom er det, der kan forklare soldaternes behov for at trække sig fra deres nærmeste og samfundet som helhed. Hvilket er en sindstilstand og adfærd der kan diagnosticeres med PTSD. Hvad der gav mening i krigen, så meget mening, at det er død og vold værd, mister pludselig sin selvfølgelighed i bagklogskabens lys. Kant beskriver det tydeligt: mennesket må ikke være et middel til målet. Men dette går først op for soldaterne under deres efterrationalisering, de var blot en brik i et politisk spil om magt.

Litteratur

- Brink, Joachim (2011): *Skamfulde krigsskader. I Militærhistorie*. Nr. 3. LRF Media AB, Kolding
- Brænder, Morten (2009): *Justifying the Ultimate Sacrifice, Civil and Military Religion in Frontline Blogs*. Forlaget Politica, Århus.
- Dyer, Gwynne (2005): *Krig: Den væbnede konflikts historie*. Borgen, Valby.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (2002): *Samfundsvidenskabernes forudsætninger*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Glantz, Aron and Iraq Veterans Against the War (2008): *Winter Soldier, Iraq and Afghanistan: Eyewitness Accounts of the Occupations*. Haymarket Books, Chicago.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2007): *Åndens Fænomologi*. Oversat af Sven Reiner Johansen. 1. Bogklub udgave, 3. Oplag. Gyldendals Forlag, Gylling.
- Honneth, Axel (2003): *Behovet for anerkendelse. En tekstsamling*. Red. af Rasmus Willig. Hans Reitzels Forlag, København.
- Honneth, Axel (2006): *Kamp om anerkendelse. Sociale konflikters moralske grammatik*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Juul, Søren (2006): *Solidaritet, anerkendelse og retfærdighed. I Bæredygtig velfærd*. Rapport nr. 2 fra Den Alternative Velfærdskommission p. 51-59. Red.: Birte Gamst m.fl. Socialpolitisk Forlag, København.
- Kofod, Jens Erik m. flere (2010): *Hjemvendte Soldater, en interviewundersøgelse*. SFI, <http://www.sfi.dk/Default.aspx?ID=4681&Action=1&NewsId=2687&PID=9267>. d. 30.8.2011.
- Korb, Lawrence m. flere (2009): *Serving America's veterans: a reference handbook*. Santa Barbara.
- Møller, Lars R.(2010): *Vi slår ihjel og lever med det*. Informations forlag, København.
- Regeringens veteranpolitik (2010): *Støtte og Anerkendelse*. Forsvarsministeriet, <http://www.fmn.dk/temaer/veteraner/veteranpolitik/Documents/Veteranpolitik.pdf>. d.30.8.2011.
- Speciale 1: *Hånden på Hjertet*. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:M6w2BoxNdGcJ:projekter.aau.dk/projekter/files/19727150/H_nden_p_hjertet.rtf+enlige+m%C3%B8dre+honneth&cd=1&hl=da&ct=clnk&source=www.google.com. d. 30.8.2011.
- Speciale 2: *Webbaseret kommunikation i sundhedssektoren* <http://www.kommunikationsforum.dk/artikler/patientnetvaerk-social-alerkendelse-via-web-to-nul>. d. 30 8.2011.
- Willig, Rasmus (2007): *Til forsvar for kritikken*. Hans Reitzels Forlag, København.
-